مدیریت شهری
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016
۴۷۵-۴۸۸
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۲/۱۲ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۷/۱

واکاوی تاثیرات شبکه های اجتماعی برسبک زندگی خانواده ایرانی ÷ (با تاکید بر مخاطرات و آسیب های شبکه های اجتماعی)

آمنه بختیاری* – دانشجوی دکترای آینده پژوهی،کارشناس مسول امور پژوهشی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه پژوهشی مطالعات زنان، تهران، ایران.

بهاره نصیری– دکتری علوم ارتباطات، استادیار و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه بررسی مسائل زنان، تهران، ایران.

چکیده

بی تردید پدیده جهانی شدن و توسعه فناوری ارتباطات، مرزهای ملی را در نفوذ فناوری ها به جوامع مختلف در نوردیده و امروزه تمامی جوامع با ارتباطات وسیع و گسترده در معرض رویارویی با شبکه هایی قرار گرفته اند که به همراه خود سبک و منش جدیدی را در روابط اجتماعی و فردی خانواده هابه ارمغان آورده اند. به عبارتی استفاده فراگیر از این شبکه ها به عنوان یک نیاز اجتناب ناپذیر در عصر ارتباطات توانسته کارکردهای متفاوت بر ساختار خانواده (روابط زوجین، روابط اعضای خانواده با یکدیگر) به دنبال داشته و باعث افزایش یا کاهش ضریب امنیت در این نهاد باشند. روش انجام پژوهش به منظور پاسخگویی به سوالات پژوهش توصیفی است و اسناد و مدارک موجود و مرتبط در این حوزه جمع آوری و به شیوه کیفی تحلیل می گردند. اهم حوزه های پژوهشی در این مقاله عبارتند از: ۱- وجوه فردی: به لحاظ وقت، هزینه، استهلاک انرژی افراد، هویت مجازی، امکان برقراری ارتباط به طور مداوم، اعتیاد به شبکه های اجتماعی و سایر نرم (واتس آپ، وایبر، وی چت و غیره)، مزاحمتها، بلوغ زودرس در نوجوانان و تاثیرگذاری برشخصیت آنان، سکس مجازی، خودکفایی در پرکردن اوقات فراغت، فردگرایی، تزلزل ارزش ها، وسواس فکری و ذهنی، کاهش پیشرفت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس؛ ۲- وجوه خانوادگی: کاهش امکان گفتمان در خانواده، کنترل و نظارت به شکل افراط و تفریط در خانواده، کاهش تعاملات و مناسبات اجتماعی در خانواده، گسست خانواده، مصرف گرایی، تزلزل ارزش های خانواده و تغییر در ساختار خانواده، گسست بین نسلی، بحران هویت در خانواده، تزلزل ارزشها؛ ۳- وجوه اجتماعی: در اختیار داشتن محیط چند رسانه ای (مولتی مدیا) و همگرایی رسانه ای، تنوع و تکثر تکنولوژی های نوین ارتباطی، دسترسی سریع، انطباق با دوران پست مدرن، تاخر فرهنگی، پیامدهای امنیتی و اجتماعی، شکل گیری سبک های جدید زندگی، عمومی شدن فضای خصوصی شهروندان، کاهش تعاملات میان فردی به صورت حضوری، تزلزل ارزش ها و غیره؛ بنابراین به منظور جوگیری از غافلگیری در برخورد با مخاطرات شبکه های اجتماعی لازم است ضمن شناسایی شبکه های جدید اثرگذار و روند رشد و توسعه آن ها، اثرات ملموس و غیر ملموس آن بر خانواده ها ارزیابی شود و در نهایت به ارائه راهکارهای اصلاحی جهت بهره گیری مناسب از شبکه های اجتماعی در میان خانواده های ایرانی براساس ارتقای سطح سواد رسانه ای شهروندان و توجه به کسب مهارت های لازم جهت زندگی در شهر الکترونیک و غیره پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: شبکه های اجتماعی، سبک زندگی، مخاطرات و آسیبها.

Social network analysis lifestyle Iranian family (With emphasis on the risks and damage to social networks)

Abstract

Undoubtedly, globalization and development of information technology, technology penetration into various communities across national boundaries, borders today and Today, all societies, with extensive communications networks are to deal with Who, along with individual style and character of the new social relations and family have brought. In other words, widespread use of these networks as an inevitable need in the age of communication has different functions Br family structure (relations between spouses, family members' relationship with each other) to haven increasing or decreasing the rate of security in their organization.The research was descriptive study is to answer questions and related documents in this area and are analyzed using qualitative methods.Therefore, in order to avoid surprises in dealing with new risks of social networks is necessary to identify the network and affect their growth and development, tangible and intangible effects on the family Finally, the proposed revisions suitable for social networks among Iranian families citizens by promoting literacy and attention to acquire the necessary skills to live in electronics.

Key words: social networks, lifestyle, risks and vulnerabilities

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۱۰۱۷۵۲۳ ، رایانامه: ameneh_b2000@yahoo.co.uk

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

مقدمه

فنـاوری در دو قـرن گذشـته چهـره جهـان را بسـیار تغییر داده اسـت و آثار شـگفت انگیز آن ابعاد و جوانب گوناگـون حیـات بشـری را تحت تاثیـر خود قـرار داده اسـت.به عبارتی شـبکه هـای اجتماعی نویـن، هژمونی فرسـتنده و منبـع پیـام را در جریان ارتباطـات متزلزل کـرده و کنشـگران نیز به مـدد آن می تواننـد در تولید معرفـت و محتـوای مورد نیاز جوامع انسـانی نیز سـهم داشـته باشـند.در ایـن میـان بسـتر خانـواده ایرانـی به دلیـل واسـطه ای چـون شـبکه هـای اجتماعـی تحول را در خـود پذیرفته اسـت و در تقابلـی دیالکتیکی، بین سـنت و تجـدد، بـه بازتولیـد مـی پردازد.بـه عبارتی در طـول دو دهه اخیر، خانـواده ایرانی در جریان نوسـازی فرهنگـی نشـات گرفتـه از شـبکه هـای اجتماعـی تغییـرات اساسـی یافتـه و جامعـه مـا را بـا چالـش ها، مقاومـت هـا و دل نگرانـی هـای فراوانـی همـراه نموده است.

ایـن تغییـرات بـه مـرور در همـه جنبـه هـای زندگـی خانوادگـی بـه بار آمده اسـت کـه مهم ترین آن شـکل گیـری تحـول سـاختار خانـواده از شـکل هسـته ای به اشـکال دیگـر مـی باشـد. ایـن تغییـرات موجب شـده اسـت کـه برخـی از صاحـب نظـران همچـون اولریـش بـک و الیزابـت بک- گرنشـایم(۱۹۹۵) دوران ما را دوره ای آکنـده از منابـع متضاد خانواده، کار، عشـق و آزادی بـرای تعقیـب اهداف فـردی تعریـف کنند.

بـه عبارتـی فراینـد اسـتفاده فراگیـر از شـبکه هـای اجتماعـی در عصـر حاضـر موجـب شـده اسـت کـه فردگرایـی نوینـی گسـترش پیـدا کنـد کـه بـا افزایش تعامـل اجتماعـی محلـی بـا جامعـه ای جهانـی نیروی سـنت و ارزش هـای مسـتقر را کاهـش دهـد. بـه ایـن ترتیـب، ضوابطـی کـه پیـش ترانتخـاب خانـواده هـا را هدایـت مـی کرد، سسـت شـده اسـت و آنـان را ناچار نمـوده، فعالانـه هویت خویش را بسـازند؛ چرا که تغییر سـریع هنجارهـای حاکـم بـر خانـواده، فراینـد تغییـر هویـت هـا و انـواع سـبک هـای زندگـی نویـن را ایجاد کـرده اسـت(گیدنز، ۲۰۰۱، ص ۴۳).

در این میان مفهوم سـبک زندگی، پدیده نوظهوری است که از مشـخصات جهـان نوین و مدرنیته به شـمار آمده و مبین این امر اسـت که کنشـگران اجتماعـی، تحت تاثیر محصـولات فرهنگـی و رسـانه های نویـن به سـلیقه ها و ارزش های خود شـکل می دهند. این سـلیقه هـا و ارزش هـا هسـتند که بـه بـروز رفتـار و در نهایت شـکل گیری سـبک زندگـی آنهـا مـی انجامد. ایـن بدین معنی اسـت کـه هنجارهـا، باورهـا، رویه هـا و احکامی که در گذشـته اعتبار داشـته اند با چالش های بسـیار جدی مواجه شـده اند(پایـا، ۱۳۸۷، ص ۱۴).

بیان مسئله و اهمیت تحقیق

حضـور سـریع و گسـترده شـبکه هـای اجتماعـی در کشـور بزرگـی مانند ایـران با فرهنگی متنوع و زیسـتن سـه نسـل سـنتی، صنعتـی و دیجیتـال در کنـار هـم باعـث تغییـرات متعـددی در ابعـاد مختلـف و در بیـن نسـل هـای سـه گانه شـده اسـت. ایـن سـوغات جهان الکترونیک علاوه بر فراهم سـاختن بسـیاری از خدمات اطـلاع رسـانی لازم، امکاناتـی بـرای خـود روشـنگری و سـرگرمی عرضـه مـی کند.ایـن شـبکه هـا، بسـیاری از اطلاعاتـی را کـه مـا در زندگـی روزانـه خـود مـورد اسـتفاده قـرار مـی دهیـم، فراهم سـاخته و شـکل می دهند(گیدنـز، ۱۳۸۴، ص ۵۹۵). به عبارتی شـبکه های اجتماعـی فرهنـگ سـاز هسـتند امـا نـوع فرهنگی که توسـط این ابزارها سـاخته و ترویج و بعضـا نهادینه می شـود، بسـتگی به نـوع فرهنگ و مدیریـت حاکم بر این گونـه وسـایل ارتباطـی دارد، به طوری کـه کارکردهای آشـکار و پنهـان، مثبـت و منفـی متعـددی بـه همراه دارنـد (سـگالن، ۱۳۷۵، ص ۹).

در رونـد پر شـتاب توسـعه جهانـی، فنـاوری ارتباطی با سـرعتی غیـر قابل تصـور پیش رفتـه و چهـرۀ جهان را دگرگـون کـرده اسـت. عنصـر شـاخص و مؤثـر بـر این رونـدِ تحـول و دگرگونی، «فناوری» اسـت کـه در همه عرصه هـای ارتباطـی، رسـانه ای، فرهنگـی، اجتماعـی، اقتصـادی و سیاسـی هـر روزجلـوۀ تـازه تـر و بدیـع تـری پیـدا میکنـد و بـه صـورت سـریع و ارزان، عرصه هـای مختلـف ارتباطی زندگی بشـر را دچـار دگرگونی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

کـرده و از جهـات بسـیاری معنـا و مفهـوم جدیـدی به ابعـاد آن بخشـیده است.گسـترش کاربـری هـر یـک از تکنولوژی هـای نویـن ارتباطـی می توانـد آثـار مثبت و منفـی متفاوت و گاه متناقضی بـرای گروههای مختلف جمعیتـی و اجتماعی به دنبال داشـته باشـد. از این رو، بهره گیـری از دانـش و تخصـص کارشناسـان ارتباطات در حـوزه ی سیاسـت گذاری فرهنگـی ـ ارتباطی منجر به کسـب شـناختی دقیق تـر از جامعـه و فراهـم آوری و کاربسـت تمهیـدات مناسـب شـده، افزایـش اثـرات مثبـت و کاهـش پیامدهـای منفـی را بـه دنبـال دارد. بـه میزانـی کـه اگـر طیف هـای مختلـف متخصصـان سیاسـت گذاری ارتباطـی، ابزار کارا تری بـرای کندوکاو و تعییـن سیاسـت ها در اختیـار داشـته باشـند و دیدگاه هایشـان مـورد توجـه و مبنـای برنامه هـا قـرار گیـرد، مـی تـوان انتظـار داشـت جامعه با آسـیب های کمتـر، بتواند بهره مندی بیشـتری از ایـن تکنولوژی ها داشـته باشـد. به عبارتی انسـان معاصر در بزرگراه های اطلاعاتـی پرشـتاب پیـش می رود و بر کسـی پوشـیده نیسـت کـه نحوه برخورد و اسـتفاده مـا از این اطلاعات و فناوری ها در شـئون مختلف زندگی و سـبک زندگی موثر اسـت. در این میان شـبکه های اجتماعی همچون شمشـیر دو لبه هسـتند؛ اگـر هدفمند و فعالانـه از آنها اسـتفاده شـود می توانند همچـون ابزاری مفیـد به کار آیند. در غیر اینصورت قدرت نابودی آنها آشـکار اسـت. لذا هوشـیاری و اختیاربخشـی مخاطبیـن می تواند پایه و اسـاس آتی جامعه آگاه را شـکل دهـد و باعث تقویت و قدرتمنـد کـردن نهادهایـی همچون خانواده شـد.

تأکیـد ایـن پژوهـش به طور خـاص بر تاثیـر مخاطرات شـبکه هـای اجتماعـی بـر ساختارخانواده هاسـت کـه نقشـی تعیین کننده در مسـیر کسـب هویت اجتماعی فـرد و در نتیجـه ایجـاد و شـکل گیـری سـبک هـای زندگـی نویـن خواهـد داشـت.بنابراین بـروز روزافـزون ابعـاد پیامـدی اجتماعـی- فرهنگی اسـتفاده از شـبکه هـای اجتماعـی بـر کسـی پوشـیده نیسـت. بـا توجـه بـه رونـد طولانـی جامعـه پذیـری در زندگی، بـروز آثار رضایـت بخش ناشـی از اسـتفاده از این شـبکه ها قابل ردیابـی اسـت. بـه طـوری کـه شـبکه هـای اجتماعـی عامـل بـروز تحولات فرهنگـی در اشـکال نمادین، خلق و خـو، هنـر، شـیوه زندگـی و هنجارهـا هسـتند.اگرچه تحـولات فرهنگـی بـه خـودی خـود اسـیب محسـوب نمـی شـوند، ولی سـلطه هـای فرهنگـی در آن، موجب آسـیب های اجتماعی در سـطح جامعه می شـود (شاه محمـدی و اسـکویی، ۱۳۹۰، ص ۲۲۰).

روش پژوهش

روش تحقیـق طـرح حاضر روش توصیفی و اسـتفاده از اسـناد و مـدارک می باشـد. هدف اصلی: هـدف اصلی از انجـام پژوهـش حاضر بررسـی معضلات و آسـیب های فـردی و اجتماعـی اسـتفاده نادرسـت از شـبکه های اجتماعـی و گرایـش بـه مصـرف گرایـی بـر اعضـای خانـواده به ویژه جوانان و نوجوانان اسـت. اهداف فرعی: اهـداف فرعـی مـورد نظـر در ایـن پژوهـش حوزه های زیـر را شـامل مـی شـود: ۱. بررسـی آسـیب شـناختی مناسـبات و تعاملات فردی در خانواده؛ ۲. بررسـی ابعاد اجتماعـی، ارتباطـی، فرهنگـی و اقتصادی بـر کاربران؛ ۳. بررسـی افزایـش گرایـش بـه مصرف گرایـی در بین خانواده هـا. سـوال هـای تحقیـق: ۱. چگونگی اسـتفاده از شـبکه هـای اجتماعی تـا چه میزان در تغییر سـبک زندگـی مناسـبات و تعامـلات اجتماعـی و خانوادگـی اثـر گـذار اسـت؟؛ ۲. چگونگـی اسـتفاده از شـبکه های اجتماعـی تـا چـه میـزان در سـبک زندگـی اجتماعی، ارتباطـی، فرهنگـی و اقتصـادی خانـواده هـا اثـر گـذار اسـت؟؛ ۳. اسـتفاده از شـبکه هـای اجتماعـی تـا چـه میـزان مـی توانـد منجـر بـه سـبک زندگـی مصـرف گرایـی در خانـواده هـا گردد؟

مقوله هـای تاثیرگذار شـبکه هـای اجتماعی بر سـبک زندگی

پرسشـی که در اینجا مطرح اسـت این اسـت که شبکه هـای اجتماعـی از چـه طریقـی برایجاد و شـکل گیری سـبک هـای زندگـی نویـن در خانـواده ایرانـی اثـر می گذارنـد؟ و ایـن ابزارهـا چه تاثیـری در زندگـی روزمره آن ها دارد؟ برای دادن پاسـخ مناسـب به این پرسـش، بـه بازاندیشـی نقـش و تاثیـر شـبکه هـای اجتماعی بر

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

سبک زندگی خانواده ها در پنج مقوله «اندیشه پردازی، ارزش گذاری، هنجارسازی، جامعه سازی و نمادسازی» مبادرت می ورزیم:

۱- «اندیشه پردازی»: شبکه های اجتماعی به باورپذیری، مفهوم سازی، تبیین و تعیین الگوهای فکری به منظور ارتقای سطح دانش و معرفت عمومی مبادرت می ورزند.در واقع آنان، وسیله ای برای ایده پردازی و فرایندی برای تقسیم ایده ها، افکار، عقاید و باورها محسوب می شوندکه تبادل نظر بین پیام گیران و پیام رسانان را برای تثبیت و حک کردن اعتقادات اجتماعی امکان پذیر می سازند(بورن،۱۳۷۹، ص ۲۷۰).علاوه بر این، شبکه های اجتماعی می توانند به عنوان ابزار تعلیمی همراه با روش های آموزشی خاص زمینه ارتقای دانش عمومی، آگاهی بخشی، توانمندسازی، سوادآموزی اطلاعاتی و آموزشی را فراهم آورند(کارلسون و همکاران،۲۰۰۸، صص ۲۱-۲۳).همچنین قادرند با اندیشه ورزی، اندیشه پردازی، مفهوم سازی و ارائه اندیشه های جذاب به تبیین عقایت و دیدگاه های ملی و آگاهی بخشی به مردم و مشروعیت دهی درباره ایده های مسلط از طریق جهت دهی به تفکر و اقدام اجتماعی مبادرت ورزند(دهشیری،۱۳۸۱، صص ۳۸-۳۹).

۲- «ارزش گذاری»:ارزش گذاری به معنای ترویج بایسته های ایدئولوژیک و آموزه هایی است که مظهر هویت یابی و خودآگاهی جوامع قلمداد می شود. در این میان شبکه های اجتماعی به عنوان بازتاب دهنده ارزش های فرهنگی و ایدئولوژی های اجتماعی به ترویج ارزش ها به عنوان ایستارهای عمیق و پایداری و تمایلات انعکاس دهنده جهت گیری های ایدئولوژیک و فرهنگی مبادرت می ورزند(لال، ۲۰۰۰، ص ۲۹۲).

۳- «هنجارسازی»:هنجارسازی به معنای ایستارها و الگوهای رفتاری برآمده از ارزش ها، نقش ها و نهادهای اجتماعی است که شبکه های اجتماعی به عنوان ساختار اجتماعی از رهگذر تبیین قوانین نمادین به ویژه ارتباطات رفتاری، به ترویج هنجارهای فرهنگی و اقناع و متقاعد سازی در زمینه رعایت قواعد و قوانین اجتماعی مبادرت می ورزند(هوور و بای،۱۳۸۲، ص ۶۲).

۴- «نمادسازی»: نمادها را می توان برابر با اسطوره ها، تصاویر، مظاهر، نشانه ها و همه جنبه های ظاهری و نمادین میراث مادی و معنوی و حامل های معنایی دانست که مواردی از قبیل تصاویر ذهنی و عینی داستانها و نگارش های تاریخی، ادبیات،و ... را در بر می گیرد. در این رهگذر، شبکه های اجتماعی با تصویرسازی و جهت دهی به تصویرهای ذهنی، به تولید و انتقال جنبه های اسطوره های فرهنگ و اطلاعات و معنا از طریق استفاده از نشانه ها و نمادها مبادرت ورزند(همان، ص۶۵).

۵- «جامعه پذیری»: جامعه پذیری در برگیرنده سنتها، عادات، آداب، آیین ها، جشن ها، اعیاد و مراسمی است که موجب انسجام اجتماعی و ارتقای حس وحدت در جامعه می شوند و شبکه های اجتماعی از این طریق به الگوسازی رفتاری می پردازند و در این راستا به تبیین عناصر فرهنگی و جست و جوی معانی مشترک، سازوکاری فردی و اجتماعی مبادرت می ورزند(هوور و بای،۱۳۸۲، ص ۶۸).

شبکه های اجتماعی (فرصت ها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف)

زندگی روزمره ما،به هنگام اوقات فراغت،به هنگام کار،با خانواده یا دوستان،بدون فناوری‌های ارتباطی و شبکه های اجتماعی غیرقابل تصور است.خانه‌های ما امروزه به مکانی برای فرهنگ چندرسانه‌ای‌ها بدل شده که خدمات دیداری-شنیداری،اطلاعاتی و مخابراتی را باهم ادغام کرده است.افرادی که نسبت به گسترش فناوری‌های نوین در ابعاد گوناگون زندگی روزمره خوشبین هستند،فرصت‌های جدیدی را برای مشارکت اجتماعی و دموکراتیک،خلاقیت،خودابرازی و بازی،گسترش فوق العاده دانش در دسترس که از تنوع،تفاوت و بحث پشتیبانی می‌کند، پیش‌بینی می‌کنند.تأثیر بالقوهء اشکال جدید فناوری‌های

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

اطلاعاتـی و ارتباطـی بـا همـهء جنبه‌هـای جامعـه،از خانـه گرفتـه تـا کار،از آمـوزش تـا اوقـات فراغـت،از شـهروندی گرفتـه تـا مصرف‌گرایـی و از سـطح محلـی تـا جهانی در ارتباط هسـتند (کلانتـری، ۱۳۸۷،ص۷).

-پرسشـی کـه در اینجـا مطـرح اسـت ایـن اسـت کـه چگونـه نوجوانـان و جوانـان از ایـن فناوری‌هـا کـه بـه سـرعت در حـال پیشـرفت هستند،اسـتفاده می‌کنند و ایـن ابـزار چـه تأثیـری بـر زندگی روزمره‌شـان داشـته اسـت؟و اینکـه اسـتفاده از شـبکه هـای اجتماعـی چه تغییراتـی در تعامـلات روزمـره جوانان بـا یکدیگر،نحوه رفتارشـان در عرصه‌هـای عمومـی و خصوصـی و نحـوه مدیریـت زندگی‌شـان ایجـاد کـرده اسـت؟

-از نظـر ویلسـکا و پدروز(۲۰۰۷)جامعهاطلاعاتـی و هویـت مصرف‌کننـده در حـال تغییـر شـیوه‌های مصرفـی جوانـان مبیّـن عناصر بسـیار زیادی اسـت که بـه اعتمـاد نظریه‌پردازان،بایـد آن را نشـانگر مصـرف و سـبک زندگی پسـامدرن در عصر کنونی دانست.جوانان در حالـی رشـد می‌کننـد کـه مجموعـه‌ای از آیین‌های گـذار راکـه بـا جامعه مصرفـی تداعـی می‌شـود،تجربه می‌کننـد. بنابراین،رابطـه بیـن سـبک‌های زندگـی مصرف‌کننـده و هویت‌هـای جوانان برسـاخته فرهنگی و اجتماعـی اسـت.

-از سـوی دیگـر،در دهه‌هـای اخیرکـه پیشـرفت خیره‌کننـده فناوری‌هـا و دگرگونی‌هایـی که در شـکل و محتـوای آن‌هـا صـورت گرفتـه آن‌هـا را دسـترس پذیرتـر کـرده اسـت.به عبـارت دیگر،بـه دلیل سـاده‌تر شـدن کاربـرد و کاهـش حجـم و انـدازه آن‌ها،امـکان کاربـرد گسترده‌ترشـان توسـط افـراد گوناگـون فراهـم شـده است.

-بنابرایـن می‌توانیـم بگوییـم کـه تقریبـا از آغـاز دهـه ۹۰ میلادی،دسترسـی جوانـان بـه اشـکال مختلـف و همگـرا شـده فناوری‌هـای ارتباطاتـی و اطلاعاتـی کامپیوترها،اینترنت،تلفن همراه به‌تدریج در کشـورهای مختلف رواج پیدا کرده اسـت.این مسـئله باعث افزایش قابـل ملاحظـه توانایـی فنـی بـرای حضـور کسـانی در جامعه شـده اسـت که از دیگران و فعالیت‌هایشـان دور اسـت، اما به هرکـس،در همه‌جا و همه وقت دسترسـی آنـی دارد.ایـن امـر باعـث ترویـج تعمـق نظـری درباره عواقـب رواج رسـانه‌های نویـن بـرای زندگـی روزمره،از نظـر برسـاختن مکان،فضا،حرکت و زمـان،در جامعه‌ای کـه به‌طـور فزاینـده اطلاعاتی و شـبکه‌ای می‌شـود نیز شـده است.

-مـا در پـی بررسـی جایگاهشـبکه هـای اجتماعـی در پویایـی زندگـی روزمـره و ارتباطـات هسـتیم. در اینجـا روابـط اجتماعی،الگوهـای تماس،فعالیـت و زمینه‌هـای زندگـی روزمـره بـه هنـگام مطالعـه روابـط بیـن فناوری‌هـای ارتباطاتـی و اطلاعاتـی از یک‌سـو و نیـز فـرد و جامعـه از سـوی دیگر مـورد توجه‌هسـتند. بنابرایـن در اینجـا مفهوم زندگی روزمـره به معنای یک الگـوی ثابـت از فعالیت‌هـای روزمـره اسـتمردمی کـه فـرد با آن‌هـا وارد تعامـل می‌شـود،فعالیت‌هایی که فرد بـرای انجـام آن‌هـا وقـت صـرف می‌کنـد و نیـز مکانی کـه زمانـی در آن سـپری می‌شـودکه به عـادات و امور هـر روزه‌ای تبدیـل شـده‌اند که شـبکه هـای اجتماعی می‌توانـد بـر آن تأثیـر بگـذارد.

-بنابرایـن از یـک دیـدگاه می‌توانفناوری هـای ارتباطی را بـه منزلـه فنـاوری تنظیم زمـان و مکان دانسـت که دارای ظرفیـت تغییـر الگوهـای اجتماعـی و سـازمان جماعـت اسـت.همچنین هماننـد سـایر فناوری‌هـای اطلاعاتـی و ارتباطـی دارای تـوان بالقـوه دگرگونـی الگوهـای تحرک،فعالیـت و تمـاس افـراد در زمـان و مکان اسـت.

-فناوری‌هـای اطلاعـات و ارتباطـی به‌طورکلی،بـه فنـاوری جوانـان تبدیـل شـده اسـت.جوانان مصرف‌کننـدگان عمـده این فنـاوری هـای اطلاعاتی و ارتباطـی هسـتند و اغلب بـه عنوان پیشـگامان اقتباس و تکامـل آن محسـوب شـده‌اند.آنان اولیـن افـرادی به‌شـمار می‌رونـد کـه کاربردهـای موبایـل همچـون ارسـال پیـام کوتـاه را به عنوان وسـیله‌ای بـرای ارتباط اجتماعـی »اهلـی سـاخته‌اند».در نتیجه،صنعـت تلفـن همـراه انتظـار دارد کـه رواج طراحی‌هـا و کاربردهـای جدیـد از قبیـل اینترنـت موبایلی،دوربین‌هـای عکـس

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

و تصویربـرداری و ام.پی.تـری پلیرهـای از پیـش تعبیه شـده و نیـز رادیوهـا در موبایـل، براسـاس ترجیحـات جوانـان تعیـن یابد.بخـش عمـده‌ای از کاربردهای تلفن همراه،کارکـردی عملـی اسـت و جوانـان از تلفن‌هـای همـراه خـود بـرای تماس‌هـای تلفنـی و ارسـال پیـام کوتـاه بـه عنوان ابـزاری اصلی برای مدیریـت ملاقات‌ها و فعالیت‌هـای روزمره‌شـان اسـتفاده می‌کننـد.

اکسـمن و تورتیانـن کـه اسـتفاده جوانـان فنلانـدی از شـبکه هـای اجتماعـی را مـورد مطالعـه قـرار داده‌اند، معتقدنـد کـه برای اغلـب جوانان فنلاندی، شـبکه های اجتماعـی بخشـی ارگانیـک از زندگـی روزمره‌شـان را تشـکیل می‌دهـد و تنهـا شـاخص پایـگاه اجتماعـی آنـان نیسـت. از همـه مهم‌تر اینکـه جوانـان و نوجوانان بـرای حفـظ شـبکه‌های اجتماعی خـود و شـکل دادن روابـط جدیـداز ایـن فضـا اسـتفاده می‌کنند.بنابرایـن شـبکه هـای اجتماعی به ابـزار مهمی تبدیل شـده که جوانان از آن برای تعیین فضای شخصی‌شـان اسـتفاده می‌کننـد. جنبه‌هایـی ماننـد گفـت و گوهـای ظریف و متنـوع و بـازی بـا گیم‌هـا بخشـی الزامـی از فرهنـگ شـبکه هـای اجتماعـی نوجوانان و جوانان هسـتند.

بـه عقیـده لـی (۲۰۰۹) کاربـرد فـن اوری اطلاعـات و ارتباطـات در دنیـای امروز به شـدت در روابط اجتماعی تاثیر گذاشـته اسـت و همراه با آسـیب هـا و اختلالاتی اسـت کـه باید آسـیب شناسـی شـوند. لـی در تحقیق خـود نشـان داد کـه فـن آوری اطلاعـات و ارتباطات به کاهش مناسـبات و روابط اجتماعی منجر شـده اسـت.

رسانه‌های نوین و هویت

جنکینـز در پاسـخ بـه ایـن سـؤال کـه هویـت چیسـت، می‌گویـد کـه هویـت اجتماعـی خصلـت همه انسـان‌ها به عنـوان موجوداتـی اجتماعی اسـت(جنکینز،۱۳۸۱). بـه گفتـه باکینگهـام هویـت، اصطلاحی مبهـم و لغزان اسـت و به ویژه در سـال‌های اخیر در زمینه‌های بسـیار متفـاوت و بـرای اهـداف بسـیار گوناگون بـه کار گرفته شـده اسـت. دیدگاه‌هـا و مفروضـات گوناگونـی دربـاره اینکـه هویـت چیسـت و چـه ارتباطـی بـا رسـانه‌های دیجیتـال وجـود دارد (بـوک اینـگام ،۲۰۰۸). واژه هویت ریشـه از ایـدم، یعنی«مشـابه و یکسـان»،گرفته شـده اسـت و دو معنـای اصلـی دارد: اولیـن معنـای آن نشـانگر «تشـابه مطلـق» ک اسـت. معنـای دوم آن بـه مفهوم»تمایـز» اسـت. بـه ایـن ترتیـب، بـه مفهـوم شـباهت از دو زاویـه مختلـف راه می‌یابـد و مفهـوم هویـت به‌طـور همزمـان میان افراد یا اشـیاء دو نسـبت محتمـل برقرار می‌سـازد: از یـک طرف«شـباهت» و از طـرف دیگر، «تفاوت« (جنکینـز،۱۳۸۱،ص۵). جنکینز در تعریـف هویـت اجتماعـی می‌گویـد کـه در معنایـی کلـی هویـت اجتماعـی، بـه شـیوه‌هایی کـه به واسـطه آن‌هـا افـراد و جماعت‌هـا در درون روابـط اجتماعـی خـود از افـراد و جماعت‌ها متمایز می‌شوند،اشـاره دارد. هویـت اجتماعـی درک مـا از ایـن مطلب اسـت که چه کسـی هسـتیم و دیگـران کیسـتند و از آن طرف،درک دیگران از خودشـان و افراد دیگر چیسـت (همان،ص۷). در مقابـل در تعریـف هویـت فـردی گفته شـده اسـت، «هویـت فـردی منعکس کننـده آن طرز تلقی‌ای اسـت کـه فـرد از خـود و دیگـری از او دارد.چگونگـی خـود یـا فـرد در ارتبـاط معناداری بـا ذهنیـت و عینیت‌های فـردی اسـت»(عاملی و دیگـران،۱۳۷۸،ص۱۶۱).

بررسـی ابعـاد اجتماعـی، ارتباطـی، فرهنگـی، اقتصـادی شـبکه هـای اجتماعی

حوزه اجتماعی

ابتدائـی تریـن و اصلی تریـن هدف کاربـرد تلفن همراه امـکان برقـراری ارتبـاط اسـت. ارتبـاط از ایـن طریـق باعـث شـده کـه بـا هـر کـس و در هـر کجـا و در هـر زمـان به سـهولت برقرار کـرد. شـبکه های اجتماعی در واقـع باعث بی مکان شـدن ارتباطات شـده و ارتباطات کلامـی را از مرزهـای مـکان و موقعیـت خـارج کـرده اسـت.هر چند این سـهولت در ارتباط مثبت اسـت اما، موجب بروز مشـکلات و ناهنجاری های در سایر مسائل اجتماعـی شـده اسـت. به عنـوان مثـال، از عواقب مضر ایـن آسـانی در ارتبـاط، کاهـش قدرت حافظـه جمعی جامعـه اسـت. بدلیـل سـهولت در ارتبـاط، افـراد بـرای تمـاس بـا هـم تنهـا یـک کلیـد را فشـار مـی دهنـد و شـماره در حافظه گرفته می شـود. بنابرایـن افراد دیگر

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

ایـن زحمـت یـا این فعالیـت را به مغز خـود نمی دهند کـه شـماره ای را حفـظ کننـد. بنابرایـن اگـر زمانی، از تلفـن همـراه خود دور باشـند، قـادر به برقـراری تماس نخواهنـد بـود. اگر چـه انتقـال اطلاعات امـری مطلوب محسـوب می‌شـود، اما انتقال اطلاعـات از طریق فضای مجـازی تقریبـا هیچ محدودیتـی نمی‌شناسـد وممکن اسـت در جریـان این تبـادل اطلاعات بعضـی اطلاعات ناخواسـته آسـیب هایی را ایجـاد کند به ویـژه کودکان و نوجوانـان بیـش از دیگـران در معـرض آسـیب قـرار دارنـد و بالطبـع اطلاعـات نامناسـبی دریافـت می‌کنند کـه نظام ارزشـی رو به شـکل گیـری آنـان را مخدوش می‌کند(کیـا، ۱۳۸۹، ص۷).

حوزه ارتباطی

ارتبـاط از طریـق شـبکه هـای اجتماعـی، ابزاری اسـت کـه قابلیـت انعطافـی ارتباطـات را فراهـم کرده‌اسـت. قابلیت هایی نظیر:امکان ارتباط دو سـویه یا چندسـویه دائمی،قابـل برنامه ریزی بـودن ارتباطات،انتخابی بودن پذیرش ارتباطات،انتخابی بودن در دسـترس بودن و در دسـترس نبودن،اسـتفاده‌های چنـد منظوره رسـانه‌ای، گـوش دادن بـه رادیـو، موسـیقی و تماشـای تلویزیـون و ورود بـه جهـان مجـازی اینترنت.ایـن تأثیـرات مثبت می توانـد در راسـتای تمـام تأثیـرات مثبتـی باشـد که هـر فـن آوری در زندگـی امـروزه داراسـت. تأثیراتـی از قبیل:تسـهیل ارتباطـات، کاهـش موانـع زمانـی و مکانـی در ارتبـاط، گسـترش شـبکه اطلاع رسـانی و امـکان همیشـه در دسـترس بـودن و تبـادل سـریع اطلاعـات. همچنیـن می توانـد سـبک ها وشـیوه هـای ارتباطـی مـردم با یکدیگـر را به تدریج دگرگون سـازد؛ لـذا عـدم وجـود فرهنـگ مناسـب در اسـتفاده از ایـن رسـانه موجـب بـروز ناهنجـاری هایی در سـطح جامعه و مختـوش کـردن فرهنگ ملـی می شـود(کیا، ۱۳۸۹، ص۸).

حوزه فرهنگی

گـذران سـاعات آزاد واوقـات فراغـت یکـی دیگـر از حوزه هـای زندگـی اجتماعـی اسـت کـه از تاثیـرات تکنولـوژی هـای نویـن ارتباطـات واطلاعـات درامـان نمانـده اسـت.واقعیت این اسـت که امروزه شـبکه های اجتماعـی نویـن نقش قابـل توجهی در ارائه یک سـری خدمـات مربـوط بـه سـرگرمی و تفریحـات و پرکـردن سـاعات فراغـت مـردم بـه ویـژه جوانـان ایفـا می کند. تحقیقـات انجـام شـده در زمینـه بازی هـای دیجیتالی نشـان می دهـد کـه می تواند افـراد را به انزوای بیشـتر از محیـط واقعـی و جامعـه بکشـاند به‌ویـژه در آن دسـته از افـرادی که گرایشـات ضد اجتماعی بیشـتری دارنـد محسـوس تـر و شـدیدتر اسـت(همان،ص ۹).در فناوری هایـی نوینـی چون تلفن همراه جنبه نوشـتاری بـا پیام کوتاه،ابزاری نسـبتاً جدید بـرای برقراری ارتباط است.اسـتفاده از پیام کوتاه در مقایسـه با مکالمه تلفنی از فوایـد بسـیاری برخـوردار اسـت و موجـب کاهـش هزینـه و صرفـه جویـی در وقت می شـود، اما نداشـتن فرهنـگ مناسـب در اسـتفاده ازایـن رسـانه، موجـب بـروز ناهنجاری‌هایـی در سـطح جامعـه و مختـوش کـردن زبـان ملی می شـود. درادامـه به پـاره ای از این آسـیب ها اشـاره می کنیـم:

از طریـق این شـبکه هـا میتـوان مطالبی را به سـرعت بیـن همـگان ترویـج کـرد کـه مخالـف عـرف و عفـت عمومـی جامعـه اسـت.این نـوع همه‌گیـری گاه از کنتـرل خـارج اسـت. اگـر فـردی هـم مایل نباشـد، باز در معـرض ایـن گونـه پیام‌هـا قـرار می‌گیـرد. پیـام کوتـاه همچنیـن موجـب گسـترش اخبـار پنهانـی در رابطهبـا اوضـاع کشـور، چـه کـذب و چـه صحیـح می شـود. ایـن مسـئله منجـر بـه تشـویش اذهـان عمومی یـا افزایـش بی‌اعتمـادی جمعـی بـه حکومـت و نظـام سیاسـی کشـور می‌گـردد. ازطریـق رسـانه پیامـک می‌شـود بعضـی اطلاعـات محرمانـه، اخبـار کـذب و مطالـب منافـی عفـت عمومـی را در سـطح جامعـه گسـترش داد. بنابرایـن، این موارد و موارد مشـابه، لزوم فرهنـگ سـازی را در رابطـه باپیام کوتـاه، به تصویر می کشـد. بسـیاری از پیامـک هـا بـه جنبـه هـای طنز آن مـی پـردازد کـه بـه هیچ امـر درسـت و مقدسـی رحم نکـرده و همـه آنهـا را دسـت مایه طنـز می کنـد. بروز اینمسـئله و شـیوع آن در کاربـران به‌ویـژه نوجوانـان،

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

الهام بخش این مطلب است که هیچ چیزثابت، مهم و قابل قبولی وجود ندارد و می توان از همه حریم ها عبور کرد. همچنین مسائل دینی و ارزشها، وقتی نخستین بار به روش های طنزآمیز به مخاطبان نوجوان القامی شود. نوعی بی اعتنایی مهم شکل می گیرد؛ عکاسی و عکسبرداری، معانی مختلفی برای افراد مختلف دارد. اما نقطه مشترک تمامی این تعابیر ومعانی، هدف برقراری ارتباط است. استفاده از عکس موجب برقراری نوعی ارتباط تصویریبین افراد می شود که بسیار گویاتر و مؤثرتر از کلام یا نوشتار تلقی می شود. در این میان افراد عادی می توانند عکس ها را به راحتی از طریق اینترنت گسترش دهند. بنابراین، این امکان وجود دارد که هر واقعه نادری که در لحظه ای رخ می دهد، به وسیله کسانی ثبت شده باشد. این امکانات جهات بسیاری مثبت است. برای مثال، هنگام بروز حادثه ای مثل تصادف، زلزله، یا انفجار بر اثر بمب گذاری ها و...، این امکان که خبرنگار یا عکاس حرفه ای در مکان حادثه حاضر باشد، کم است. اما این احتمال که افراد حاضر در حادثه تلفن همراه داشته باشند. بسیار زیاد است و از طریق دوربین های دیجیتالی تلفن همراه عکس های مفیدی دررابطه با آن حادثه گرفته می شود که تمام این عکس ها می تواند در مراحل بعدی مفید واقع شود. اما از جهاتی مجهز بودن عمومی به امکان عکسبرداری و فیلم برداری، مشکلاتی را به همراه دارد. از مهم ترین معایب این رسانه ها، در هم شکستن حریم شخصی زندگی افراد است به دلیل حضور همیشگی و کنترل ناپذیر تلفنهای همراه این امکان وجود دارد که هر لحظه و هر جایی از افراد مختلف به ویژه اشخاصی معروف عکس برداری و فیلم برداری شود از این طریق حریم خصوصی زندگی این افراد درمعرض خطر قرار گیرد. از مهم ترین تأثیرات منفی آن برای جامعه، گسترش بعضی اطلاعات ناخواسته از بطن جامعه است. برای مثال، با گسترش سیستم عکس برداری دیجیتالی با تلفن همراه یا با وجود امکان فیلم برداری و توزیع هم زمان آن از طریق بلوتوث این امکان وجود دارد که هر اطلاعاتی یا واقعه ای که رواج آن برای افکار عمومی مضر است. به راحتی گسترش یابد و امکان کنترل و ریشه کن کردن آن پس از توزیع نیز تقریباً ناممکن شود. بنابراین، فرهنگ سازی در استفاده از سیستم عکس برداری دیجیتالی از اهمیت ویژه ای برخوردار است(حسینی ایمنی،۱۳۹۱،ص۱۱).

حوزه اقتصادی

خدمات مربوط به امور مالی، دریافت و پرداخت های بانکی، انتقال وجوه پراخت انواع قبض های آب و برق و عوارض شهرداری و حتی کمک به موسسات اجتماعی از طریق تلفن همراه، باعث صرفه جویی در زمان، هزینه رفت و آمد و ... شده است.کاربران شبکه های اجتماعی می توانند با کمک امکانات جدید از آن همانند یک کیف پول، کارت اعتباری و یا کارت الکترونیک استفاده کنندهمچنین شاخص های اینترنت این امکان را فراهم می کند که افراد به صورت ارتباطات یک به یک یا یک به چند، بازارهایی کوچه را ایجاد کنند و در دنیای مجازی کسب و کار کنند و سطح اقتصادی خانواده و جامعه را بالا ببرند. اما در مقابل، این تغییرات اقتصادی موجب نابودی بسیاری از کسب و کارها و ایجاد نوعی نا امنی شده که این امر فضای داخلی خانواده ها را بعضا مشوش نموده است(همان،ص۹).

آسیب ها و مخاطرات فناوری های نوین اطلاعاتی

در قرن حاضر یعنی قرن ۲۱، از غلبهٔ فناوری ارتباطات یا انقلاب ارتباطات و اطلاعات سخن گفته می شود. همه چیز بر محور این فناوری در جریان است. کشفیات نوین ارتباطی، اخبار و اطلاعات به سرعت به سراسر جهان منتقل شده و باعث خوشحالی و بدحالی افراد می شوند. این روند فناوری ارتباطی «دهکدهٔ جهانی» مک لوهان را از شکل تخیل به واقعیت نزدیک ساخت. کاربرد رایانه، ماهواره و اینترنت، نظم ارتباطی جدیدی در جهان ترسیم کرد که با آن ارزش ها و هنجارهای

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

نوینـی در جهـان در حـال شـکل گیـری اسـت. اگـر تا دو دهـه قبـل ارتباطـات شـبکه ای و کامپیوتـری فقط در اختیـار چنـد کشـور محـدود بود امـروزه بـا فناوری ارتباطـات ماهـواره ای امـکان ارسـال و دریافـت پیام و ارتبـاط سـمعی و بصـری به صورت همزمان در سراسـر جهـان تـا حدودی بـرای تمامی مردم امکان پذیر شـده اسـت؛ بـه طـوری که حتـی در سـال ۱۹۹۷ رأی گیری از فضانـوردان امریکایـی در ایسـتگاه فضایی بین المللی صـورت گرفـت (وبسـتر، ۱۳۸۴، ص ۲۸۸).

بـا توجـه بـه تغییـرات ایجادشـده در وسـایل ارتباطـی و نقـش آنـان در زندگـی بشـر امـروز مـی تـوان نتیجه گرفـت، ما شـاهد تحـول در الگوهای ارتباطی هسـتیم و نمـی تـوان منکـر این تغییـر و گسـترش رویکردهای دوسـویه شـد؛ در نتیجـه ایـن عصـر را می تـوان، عصر «رسـانه های غیرتـوده ای» نامیـد که رقیبی سرسـخت بـرای «رسـانه هـای جمعی» اسـت. تافلر معتقد اسـت: «بـه رسـانه هـای همگانـی حملـه شـده اسـت. رسـانه هـای جدیـد غیرتـوده ای در حـال گسـترش هسـتند و بـا رسـانه هـای جمعـی بـه رقابـت برخاسـته و حتی جایگزیـن آنها شـد ه انـد؛ یعنی جایگزین رسـانه هایی کـه روزی بـر تمامـی جوامـع مـوج دوم سـلطه داشـته انـد. بنابرایـن مـوج سـوم، عصـر بـه واقـع جدیـدی آورده اسـت» (تافلـر، ۱۳۷۲). در تأثیـر ایـن فناوری در فرهنـگ و ارزش هـای اجتماعی تردیـدی وجود ندارد و بیشـتر صاحب نظران معتقدند کـه ارتباطات در تمامی جوامـع سـنتی و پیشـرفته نفـوذ بالایـی دارد. هرچنـد درجـۀ تأثیرگـذاری و نفـوذ آن در جوامع فقیـر و غنی، بـزرگ و کوچک و با سـواد بـالا و پایین متفاوت اسـت. جنبـه هـای اثرگـذاری ایـن فنـاوری در رویکردهـای مختلـف نظریـه هـای ارتباطات دیده می شـود و در هر یـک از آنهـا وجـه قالـب در تأثیـر ارتباطـات در جامعه نقطـۀ کانونـی خـود را دارد. بـه نظر کاسـتلز، از آنجایی کـه انتقـال و جریان یافتـن فرهنگ از طریـق ارتباطات انجـام مـی شـود، خـود فرهنگ ها بـا سیسـتم فناورانه جدیـد دسـتخوش دگرگونـی هـای بنیادین می شـوند و فرهنـگ نوینـی در خانـواده هـا به نـام فرهنگ مجاز واقعـی در حال ظهور اسـت. از سـوی دیگـر به نظر می رسـد رسـانه هـای نوین به ویـژه ارتباطـات رایانه ای به کمـک تلویزیـون آمـده و ویژگی هایی چـون فراگیری، تمرکززدایـی چنـد جانبـه و انعاطـف پذیـری را بـه آن اضافـه کـرده انـد (کاسـتلز، ۱۳۸۰، ص ۳۹). یکـی از گرایـش هـای اجتماعـی و فرهنگـی نوظهـور، توسـعۀ خانـۀ الکترونیکی اسـت کـه دو ویژگی مهم این شـیوۀ جدیـد زندگـی، «مرکزیـت خانـه و فردگرایـی» اسـت. درواقـع در اوایـل دهـۀ ۱۹۹۰، مـدت زمانـی کـه افـراد در خانـه به سـر مـی بردنـد افزایـش یافت. اسـتفاده از رسـانه های الکترونیکـی جدیـد، فرهنگ هـای سـنتی را بـه کنـار نمی نهنـد بلکـه آنهـا را در خـود جـذب می کنـد. اسـتفاده از آنهـا بـر حسـب جنسـیت و سـن افـراد خانـواده و سـطح تحصیـلات و آگاهـی تقسـیم بنـدی مـی شـود (قانعـی راد، ۱۳۸۸، ص ۵۹). از یـک سـو فنـاوری اینترنـت سـبب از میـان رفتن سانسـور و آزادی اطلاعـات می شـود، چراکـه هـر کـس می توانـد از طریـق آن بـه همـه اطلاعـات دسترسـی پیـدا کنـد و از سـوی دیگـر تحـت نظـارت قـرار گرفتـن زندگـی خصوصـی افـراد، آزادی آن هـا را بـه خطـر مـی اندازد و نگرانی هـای خانواده هـا و اجتمـاع را در پـی خواهـد داشـت. وقتـی نسـیم دگرگونـی در جامعـه ای وزیدن مـی گیرد، مـی توان پیش بینـی کرد کـه در درازمدت بـه احتمـال زیاد چـه تغییراتی در سـیمای جامعه روی خواهـد داد. وی معتقـد اسـت هرچنـد نمـی تـوان بـا توجـه بـه شـرایط زمانـی و مکانی نـوع دگرگونـی را به طـور دقیـق پیـش بینـی کـرد، امـا مـی تـوان طرحی کلـی از بعضـی روندهـای عمـده بـه دسـت داد (همان، ص ۲).

عـلاوه بـر ایـن، رونـد یکنواخـت و همگـن سـازی فرهنگـی از طریق شـبکه هـای اجتماعی بـر نگرانی ها افـزوده و هـراس از کمرنگ شـدن فرهنگ خانـواده ها، عرصـه فعالیـت هـای فرهنگـی را دوچندان می سـازد. ایـن فنـاوری های جدیـد تاثیر عمیقی بـر روابط فردی و اجتماعـی افـراد مـی گـذارد و تصـور مـا را از جهـان پیرامـون دگرگـون مـی سـازد. لـذا بـر سـبک زندگـی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

خانـواده هـا تاثیراتـی بس شـگرف گذاشـته اسـت. که البتـه هریـک آثار مثبـت و منفی خاص خـود را دارند. فنـاوری اینترنـت بـه عنـوان یکـی از عوامـل ارتباطـی نویـن در زوایـای مختلف زندگی خصوصـی و اجتماعی افـراد تأثیر داشـته و تغییـر زیادی را ایجاد کرده اسـت. در بیشـتر خانـواده هـای امـروزی حداقـل یـک کاربـر اینترنـت وجـود دارد و در جوامـع پیشـرفته تـر تمـام اعضـای خانـواده اسـتفاده از اینترنـت را امـری اجتناب ناپذیـر مـی داننـد. ارتباط سـریع با افراد و مؤسسـه ها، سـازمان ها و شـرکت های خصوصی و دولتی، سـرعت بخشـیدن بـه امـور مالـی، رشـد اقتصـادی و در نهایت رشـد اجتماعـی افـراد و ارتقای سـطح آگاهی مـردم، از مهم ترین دسـتاوردهای اینترنت به شـمار مـی آید .اما آنچـه قابـل تأمـل اسـت پیامدهـای فـردی و اجتماعی آن اسـت کـه اعتیـاد بـه اینترنـت از مهـم تریـن آن ها اسـت. بـه اعتقـاد برخـی از پژوهگشـران ماننـد دیویـد گرینفیلـد هیـچ کارشناسـی نمـی تواند ادعـا کند که وسـواس بـه اینترنـت یک مشـکل نیسـت. یونـگ در ایـن بـاره می گویـد: «با این کـه همانند اعتیـاد به دارو و مـواد، هیـچ نـوع اعتیـاد شـیمیایی واضحـی در مورد اعتیـاد بـه اینترنـت مشـاهده نمـی شـود، امـا کاربران اینترنتـی مادامـی کـه از رایانـه اسـتفاده مـی کننـد، نسـبت بـه احساسـات و تجربـه هـای دریافـت شـده، وابسـتگی روانـی پیـدا می کننـد و حداقل حـدود پنج تـا ۱۰ درصـد کاربـران بر خـط (آنلاین) این وابسـتگی را تجربـه مـی کننـد. هرچنـد شـکاف نسـل کاربـران اینترنـت در عصـر مـا وجـود دارد و بیشـترین اسـتفاده کننـدگان را نوجوانـان یـا حداکثر میانسـالان تشـکیل مـی دهنـد، امـا این بـدان معنا نیسـت که افراد مسـن اعتیـاد بـه اینترنت نخواهند داشـت بلکه همـه در برابر مـوج فنـاوری و فضاهـای آن قـرار گرفته و تحـت تأثیر عوامـل منفـی و مثبـت آن هسـتند (همان).

تنهایـی، نداشـتن اعتمـاد بـه نفـس، بـی علاقگـی بـه شـغل و کسـب و کار، بیمـاری و معلولیـت، زیـاده روی در پایبنـدی بـه برخـی از مسـائل مذهبـی یا نداشـتن اعتقـاد و ایمـان بـه اصـول اخلاقـی و دینـی، شکسـت هـای عاطفـی، مشـکلات مالـی، اضطـراب و محدودیت هـای اجتماعـی و خانوادگی، از عواملی اسـت که زمینهٔ اعتیـاد بـه اینترنـت را در کاربر به وجود مـی آورد و این نـوع احسـاس وابسـتگی از علائـم اعتیـاد اسـت که اگر کنترل نشـود فرد ابتدا برای خود سـپس بـرای خانواده و جامعـهٔ خویش مشـکلاتی را ایجاد می کنـد. بنابراین آثـار منفـی اینترنـت در خانـواده آشـکار می شـود و به جـای ایـن کـه اینترنت نقـش اصلی خـود را کـه همانا ارتقـای سـطح کیفـی زندگـی اسـت، بـازی کنـد، بـه نوعـی مانـع، تبدیل می شـود و عواقب بـد و خطرناکی را به همراه خواهد داشـت. تنهایی، نداشـتن اعتماد به نفـس، بی علاقگی به شـغل و تحصیل، نداشـتن اعتقاد بـه اصـول اخلاقی و دینـی و ... از عوامل زیـاده روی در اسـتفاده از ایـن فضاها می باشـد. که اگر کنترل نشـود فـرد ابتـدا بـرای خود و سـپس بـرای خانـواده و جامعه خویـش مشـکلاتی را ایجاد مـی کند. همچنیـن وجود شـبکه هـای اجتماعی باعـث گردیده بعضـی از خانواده هـا بـرای امـرار معـاش از دنیـای مجـازی الکترونیکـی اسـتفاده کننـد. هرچند تعداد سـاعات حضـور این افراد در خانـواده موثـر واقـع می شـود امـا از آثـار منفـی آن ایـن اسـت کـه در طولانـی مـدت در رفتارهـا و عادات فـرد آثـاری چـون خسـتگی، بـی تحرکی، افسـردگی و در نهایـت گوشـه گیـری نمایان می شـود. وجـود بازی هـای اینترنتـی به همـراه جذابیت هـای آنهـا، اعتیاد و فـرار از دنیـای واقعـی بـه دنیـای تخیلـی را نیـز ازایش مـی دهـد. که این مسـئله، باعث عقب ماندگی درسـی، از دسـت دادن شـغل و قطـع ارتباط با اعضـای خانواده مـی شـود. البتـه نبایـد از نظـر دور داشـت کـه برخـی از ایـن بازی هـا ماهیـت آسـیب زا داشـته و بسـیاری از انحرافـات اخلاقـی و پرخاشـگری را بـه همـراه دارد. یکـی دیگـر از آثـار منفی فنـاوری های نویـن، تاثیر آن در زبـان و فرهنـگ جامعـه اسـت. پدیده جهانی شـدن فنـاوری به ناچار بسـیاری از واژگان بیگانـه را وارد زبان کاربـر می کنـد و کاربـران در اندک زمانی بـا آن عادت کـرده و ترکیبـی از ان واژگان را در کلمـات روزانه خود بـه کار مـی برنـد. رواج ایـن زبـان در میان افـراد جوان

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

تـر خانـواده موجـب مـی شـود بیـن آن هـا و والدیـن نوعـی کـم ارتباطـی یا بـد ارتباطی شـکل گیـرد و این خـود مـی تواند آغـاز بسـیاری از معضلات دیگر باشـد. از سـوی دیگـر شـکاف دیجیتالـی تاثیـرات زیـادی بـر امـوزش و عقـب ماندگـی در علـوم و فنـاوری خواهـد داشـت. عمیق تـر شـدن ایـن شـکاف موجـب سسـت شـدن باورهـا، سـنت ها و فرهنـگ کشـور اسـت کـه پیامـدش نوعـی اسـتثمار فرهنگـی، بحـران بی هویتی نسـل جـوان و نیز یـاس و افسـردگی در خانواده ها و در سـطح جامعـه خواهـد بـود. جوامعـی که متحمـل بروز ناهنجاری هـای اجتماعـی روزافزون از قبیـل بزهکاری، دزدی، میـل بـه اعتیـاد، افزایش طلاق و سسـت شـدن بنیـان هـای خانوادگـی خواهنـد شـد. فنـاوری بـه هر حـال متوقـف نمـی شـود، انتقـال صـورت می گیـرد و تغییراتـی آگاهانـه و ناآگاهانـه در پـی دارد که می توان بـه شـرح زیـر در قالب مثبـت و منفـی از آن یـاد کرد:

۱.از نظر مثبت، شـیوۀ تولید به سـمت اسـتفادۀ بیشـتر از ماشـین و کمتر از نیروی فیزیکی انسـان سـوق داده می شـود؛

۲.در سـازمان ها و نهادهـای اجتماعـی دگرگونی هایـی در جهـت جامعـه ای عقل گـرا، همـراه بـا علمی شـدن حـرف جریـان پیـدا می کنـد، یعنـی هرچـه از انقـلاب صنعتـی فاصلـه گرفتـه ایـم، پدیده ها به سـمت علمی بـودن و علمـی شـدن در حرکـت بـوده اسـت. ایـن تغییـرات روابـط اجتماعـی را در جهـت رسـمی تـر و غیرشـخصی شـدن مسـائل روزمـره سـوق مـی دهد.

جنبۀ منفی انتقال فناوری عبارت است از:

۱.قالـب هـای از پیـش تعییـن شـده ای را در نظرهـا مجسـم مـی کنـد کـه راه اندیشـیدن، فکرکـردن و خلاقیـت را سـد مـی کنـد؛

۲.انتقـال فنـاوری، الگوهـا و رفتارهـای اسـتا نـدارد و غیربومـی را تشـویق مـی کنـد کـه بـا آداب و رسـوم و تجربـه های مـردم کشـورهای درحال گذار نامتناسـب بـوده یـا در تضاد قرار مـی گیـرد و کار هماهنگی و هم آوایـی توسـعۀ اجتماعـی را مختـل می سـازد؛

۳.اگـر انتقـال فناوری بـا نیازمندی های بومـی و درونی جامعۀ درحال گذار مطابقت نداشـته باشـد یا به تقویت پدیـدۀ آنارشـیزم (هرج و مـرج طلبی و سـرگردانی) در درون کشـور منجر می شـود یـا با تولیدات کشـورهای صنعتـی هماهنـگ عمـل مـی کند کـه در ایـن صورت روند وابسـتگی را بیشـتر اسـتمرار می بخشد؛

بـه هـر حال، انتقـال فنـاوری بایـد طوری سـازماندهی شـود کـه بـا نیازمندی هـا و تجربه هـای جامعـه همسـازی داشـته باشـد، گسسـت اجتماعی، فرهنگی و تاریخـی را به حداقل رسـانده و تضادها و برخوردهای اجتماعـی را بـه رقابت و سالم سـازی واحدهای تولیدی کهنـه تبدیل کند. این جمع اضداد زمانی میسـر اسـت کـه شـتابزده عمـل نکنیم و هر قـدم با مطالعـه و انجام پژوهـش برداشـته شـود و در برنامه ریزی هـای کوتاه و بلندمـدت اسـتمرار و پیگیـری حفظ شـود و به صورت عـادت مـردم و جامعـه درآیـد. فنـاوری و بـه دنبال آن تغییـر دیگـر جنبه هـای زندگـی، افزایـش روزافـزون وابسـتگی متقابل کشـورها و ملـل، تمرکززدایی جوامع و نهادهـای موجـود کـه بـه دلیـل گسـترش فنـاوری اطلاعات، شـتاب بیشتری یافته اسـت، تمایل روزافزون بـه جهانـی شـدن بـه همـراه حفـظ ویژگی هـای ملی، قومـی و فرهنگـی و بسـیاری عوامـل دیگر، لـزوم درک بهتـر از تغییـرات و آینـده را بـرای دولـت هـا، کسـب وکارهـا، سـازمآن هـا و مـردم ایجـاد میکند. آینـده در اصـل قطعـی نیسـت؛ بـا ایـن همـه آثـار و رگـه هایـی از اطلاعـات و واقعیتهـا کـه ریشـه در گذشـته و اکنون دارنـد، مـی تواننـد رهنمـون مـا بـه آینـده باشـند. در آینـده جهـان فردیـت رخ مـی دهـد؛ منظـور از جهـان فردیـت زمانی اسـت فنـاوری اطلاعـات در آن به چنان رشـدی خواهد رسـید که پس از آن، پیـش بینی تاریخ بسـیار دشـوار خواهـد بود.

نتیجه گیری و جمعبندی

گسـترش فزاینـدۀ فنّاوری های اطلاعاتـی و ارتباطی در سـال هـای اخیـر، حیـات بشـری را در ابعـاد مختلـف سیاسـی، اجتماعـی و فرهنگـی تحـت تأثیـر قـرار داده اسـت؛ همانطورکـه تلگـراف، تلفـن و راه آهـن در قـرن نوزدهـم و او ای ل قـرن بیسـتم باعـث تحـول چـش

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

اندازهـای ملی و بین المللی شـدند، فنّـاوری ارتباطات در زمـان مـا، تحـولات بـی سـابقه ای را بـه اینترنـت و وجـه مشـخص آن، یعنـی دنبال داشـته؛ تا آنجـا که به وجـه غالب جهان معاصر تبدیل شـده اسـت. گسـترش فزاینـدۀ فنّـاوری اطلاعـات و ارتباطـات، کـه مانوئـل کاسـتلز از آن یـاد مـی کنـد، بـه تحـول و دگرگونی در ابعـاد مختلف « جامعۀ شـبکه ای » به عنوان سیاسـی، امنیتـی، اقتصـادی اجتماعی منجر شـده اسـت. فضای مجـازی و شـبکه هـای اجتماعـی موجـب شـده تـا گروههـای دارای مرزهای سـخت سـنتی، جـای خود را بـه گروه هـای مجـازی با مرزهـای منعطـف بدهند و به همیـن علـت، امـکان مبادله هـر چه بیشـتر اطلاعات و پیام هـا، بـه کاهـش و در مـواردی حـذف فاصلـه میان گـروه هـای مختلف منجر شـده اسـت. با نفـوذ فزایندۀ اینترنـت بـه درون خانه ها، امـکان اشـتراک در تجارب گـروه هـای مختلف ایجاد شـده اسـت .از منظر سـخت افزارهـای ارتباطـی، تعـداد سـایت ها و تکنولوژی هـای وابسـته بـه آنهـا نیز در حال گسـترش اسـت و این امر، ابعـاد مختلـف زندگی بشـری را تحت تأثیرقـرار داده و موجـب ظهـور شـکل نوینـی از روابط و تعامـلات میان افراد انسـانی شـده است.

منابع و ماخذ

۱.معتمـد نـژاد، کاظـم. (۱۳۸۳) جامعـه شناسـی ارتباطـات، تهـران، انتشـارات اطلاعـات، چـاپ سـوم
۲.کازنـو، ژان. (۱۳۶۴) قـدرت تلویزیون(ترجمـه علـی اسـدی)، تهـران، انتشـارات امیرکبیـر
۳.گیدنـز، آنتونـی. (۱۳۸۴) جامعـه شناسـی(ترجمه منوچهـر صبـوری)، تهـران، نشـر نـی، چـاپ پانزدهـم.
۴.سـگالن، مارتیـن (۱۳۷۵) جامعـه شناسـی تاریخـی خانواده(ترجمـه حمیـد الیاسـی)، تهـران: نشـر مرکـز.
۵.دواس، دی ای (۱۹۹۱) «پیمایـش در تحقیقـات اجتماعی»(ترجمـه هوشـنگ نایبـی)، نشـر نـی، چاپ اول.
۶.الـرک، پامـلا ال، رابرت بـی سـتل (۱۹۹۵)«پژوهش پیمایشـی: رهنمودهـا و اسـتراتژی هایی بـرای انجـام دادن پیمایـش» (ترجمه مهر اندخت نظام سـتهیدی)، اردشـیر امیـدی محنـه و محمـود متحد، نشـر آگه.
۷.ببـی، ارل(۱۳۸۱)«روش هـای تحقیـق در علـوم اجتماعـی»، ترجمـه رضـا فاضـل، نشـر سـمت.
۸.سـورین، ورنـر جـی و تانـکارد، جیمز دبلیـو (۱۳۹۰) (ترجمـه علیرضـا دهقان)، چاپ: پنجم ناشـر: مؤسسـه انتشارات دانشـگاه تهران
۹.ذکایی، سـهیلا (۱۳۹۰)، اصـول تکنولوژی های نوین ارتباطی، انتشـارات تایماز.
۱۰.کریمیـان، مهدیه(۱۳۸۹) تکنولـوژی و فرهنگ، در سایت:
۱۱.موسـوی، میرطاهـر(۱۳۸۶) مشـارکت اجتماعـی یکـی از مولفه‌های سـرمایه اجتماعـی، فصلنامه علمی-پژوهشـی رفـاه اجتماعی، ۱۳۸۶، سـال ششـم، شـماره ۲۳،
۱۲.سـیدمن، اسـتیون (۱۳۸۸) کشـاکش آراء در جامعه‌شناسـی، هـادی جلیلـی، تهـران، نـی.
۱۳.توسـلی، غلامعبـاس و موسـوی، مرضیـه (۱۳۸۲) سـرمایه در نظریـات کلاسـیک و جدیـد بـا تاکیـد بـر نظریه‌هـای سـرمایه اجتماعـی، نامـه علـوم اجتماعـی، زمسـتان ۱۳۸۲، شـماره ۲۶،
۱۴.سـعادت، رحمـان(۱۳۸۶) تخمیـن سـطح و توزیـع سـرمایه اجتماعی اسـتان‌ها، فصلنامه علمی-پژوهشـی رفاه اجتماعی،سـال ششـم، شـماره ۲۳،
۱۵.شـارع‌پور، محمـود(۱۳۹۰)؛ فرسـایش سـرمایه اجتماعـی و پیامدهـای آن، نامه علوم اجتماعی، ۱۳۸۰، شماره ۳.
۱۶.پیراهـری، نیـر(۱۳۸۸)؛ سـرمایه اجتماعـی در نظریـات جدیـد، پژوهشـنامه علـوم اجتماعـی، سـال سـوم، شـماره سـوم.
۱۷.دینـی ترکمانـی، علی (۱۳۸۶) تبیین افول سـرمایه اجتماعـی، فصلنامـه علمی-پژوهشـی رفـاه اجتماعـی، ۱۳۸۶، سـال ششم، شـماره ۲۳.
۱۸.تاجیبخـش، کیـان(۱۳۸۴) سـرمایه اجتماعـی، اعتماد، دموکراسـی و توسـعه، افشـین خاکباز و حسـن پویـان، تهـران، شـیرازه.
۱۹.جنکینز،ریچارد(۱۳۸۱)هویـت اجتماعی،ترجمـه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

تـورج یـار احمدی،تهران:نشـر شـیرازه.
۲۰.عاملی،سـعید رضـا و دیگران(۱۳۸۹)مطالعات تلفن همراه،زندگی در حال حرکت،تهران:انتشـارات سـمت
۲۱.حسـینی ایمنـی، سـید علـی(۱۳۹۱) اشـارات، قم: مرکـز پژوهـش های اسـلامی صدا و سـیما نگرشـی بر سـرمایه اجتماعـی و ابعـاد آن»، اندیشـه صادق.
۲۲.الوانی،سـید مهـدی و علیرضـا شـیروانی (۱۳۸۷) «سـرمایه اجتماعـی، اصـل محوری توسـعه»، مـاه نامه تدبیـر، شـماره ۱۴۷
۲۳.الوانی،سـید مهدی و میر علی سـید نقـوی(۱۳۸۶)، «سـرمایه اجتماعـی، مفاهیـم و نظریه هـا»، فصل نامه مطالعـات مدیریت، شـماره ۳۳ و ۳۴ .
۲۴.توسـلی،محمود و علـی نیـاز(۱۳۹۰) «رویکردی به ارزیابـی سـرمایه اجتماعـی در اقتصـاد ایـران»، مجلـه برنامـه و بودجـه، شـماره ۳
۲۵.یارمحمّد توسـکی،مریم (۱۳۸۹)«سرمایه اجتماعی، پایـگاه اینترنتی مؤسسـه سـرمایه اجتماعـی.WWW pscin.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-13]